

AVTORJI IN KNJIGE

Rentgenska slika narodove biti

Viktor
Konjar

Anton Trstenjak: Misli o slovenskem človeku
(Založništvo slovenske knjige – Ljubljana – 1991)

Izbrani fragment: »... Danes, ko smo Slovenci pred zgodovinskimi odločitvami, pred enkratno, se pravi gotovo zadnjo priložnostjo, da dosežemo nikoli prej uresničeno politično samostojnost, je med nami toliko zmerjanja, kakor menda nikoli prej... Posledica je,

da so ljudje zmedeni in potrti; prava depresija javnega mnenja vlada po Sloveniji.«

Trstenjakovi poskusi skiciranja duhovne (antropološko, etnično, psihosociološko, historično itn. pogojene) fiziognomije pripadnikov slovenske narodne skupnosti so nedvomno koristen prispevek k našemu prepotrebemu potencialnemu razmisleku o sebi, o svoji preteklosti, svoji sedanjosti in ne nazadnje ali kar predvsem svoji prihodnosti, ki se nam, upajmo, vendarle obeta tudi kot »bodočnost.« Z ugotovitvami, kot jih je nanizal v svojem »vademekumu«, naj gre za nesporne »fotorobote« slovenskega človeka ali zgolj za poljubne avtorske domneve, se lahko strinjamo ali pa tudi ne, vsekakor pa nas pripravijo k premišljanju in intenzivnemu preverjanju resnice o sebi. Niti najmanjšega dvoma ne more biti o tem, da so ti »risopisi« kot plod piščevega vseživljenjskega strokovnega in izkustvenega tehtanja dejstev, ki zadevajo podobo in karakteristike tako kolektivne (etnično-rodovne in nacionalne) kot individualne biti »slovenšne cele«, večplastno študijozni, a posredovani v tej knjižici, namenjeni najširšemu, ne le strokovno tangiranemu bralskemu avditoriju, v kar najbolj poljudni, ponazoritveno živahni, domala kramljajoči dikciji, seveda z intenzivno mislijo na njeno današnjo, aktualno rabo.

V tekstovno celoto svojih razmišljanj o slovenskem človeku je dr. Trstenjak z erudicijo polihistorja strnil izsledke, ki bi nam mogli in morali biti v oporo pri realizaciji temeljne naloge na slovenskem osamosvojitvenem pragu, se pravi pri dokončni preobrazbi našega narodnega značaja – v celotnem razponu tega zgodovinskega namena. Zastavili so nam ga že naši ustvarjalno angažirani vodniki na posameznih prelomnih punktih nacionalno zgodovinskega razvoja, predvsem v zadnjem poldrugem stoletju, ki je kolikor toliko srečno za nami, in sicer že kar nekajkrat, videti pa je, da okoliščine doslej niso bile nikoli zrele do te mere, da bi bili zmogli – kot narod v celoti in kot njegovi posamezniki – njihovim pozivom tudi zares slediti. Fiziognomija slovenskega človeka in s tem slovenskega naroda se je skozi desetletja in pod vplivom zgodovinskih premen sicer spreminjala, toda žal ne s tolikšno intenziteto in v tolikšnem obsegu, da bi bilo danes že

mogoče govoriti o preobraženem narodu oziroma o njegovih pripadnikih, ki v celoti in v vseh posameznih preizkušnjah sledijo svojemu poslanstvu.

Ko bi bilo tako, bi bila Trstenjakova knjiga *Misli o slovenskem človeku* z vsemi svojimi kritičnimi observacijami, razgrnitvami in napotki pravzaprav odvečna. A takšna tu in danes še zdaleč ni. Prav narobe.

Žal pa imamo ob soočenju z ravnanjem vseh posameznih relevantnih segmentov v slovenski skupnosti, kakršno sodoživljamo v aktualnem in vseskoz razburkanem trenutku sedanjosti, ko se z vsem človeškim rodом vred bližamo »usodnemu« pragu tretjega tisočletja, nelagoden občutek, da si teh Trstenjakovih nesporno klenih, jasno razčlenjenih in v eksplikaciji učinkovitih napotkov oziroma poslanic nihče od pristojnih »prvakov« sedanjega dogajanja z narodovim telesom, predvsem v njegovem notranjem organizmu samem, ni vzel zares k sebi, se ob njih poglobljeno in strezljivo zamislil, se začel po njih ravnati ter vsaj poskušal izpeljati zahtevano remeđuro.

To zadeva predvsem Trstenjakovo osrednjo misel – njegovo, v knjigi večkrat ponovljeno in variirano spoznanje o »sprtosti« kot poglavitnem zlu, ki razžira slovensko nacionalno bitnost, ter škodi, ki nam jo ta bolezenska lastnost neprenehoma povzroča. To, da smo med seboj – vselej spet – sprti, je lastnost, ki ni le grda in slaba, ampak pogubna. Sprtost in nesložnost nam grozita z narodnim duhovnim propadom, ugotavlja pisec s prav posebnim, domala zgroženim poudarkom, pri čemer ima v mislih zlasti majhnost in mejnost slovenskega naroda, ki bi se kot tak za nobeno ceno ne smel vdajati večnim delitvam na dva tabora. Kajti za maloštevilen narod, pribija, je složnost odločilnega pomena, zlasti danes, ko smo Slovenci »pred zgodovinskimi odločitvami«, pa je prav zdaj »med nami toliko zmerjanja, kakor menda nikoli prej.« Posledica je, stopnjuje svojo zgroženost spricho teh dejstev, da so ljudje zmedeni in potrti, namesto da bi bili polni prepotrebni življenjskih in ustvarjalnih energij. To slovensko depresijo javnega mnenja poimenuje Trstenjak »obešenjaško duševno stanje.«

Razloge za to »sprtost slovenskega človeka« razpozna v umetnem razdoru med katoličani in nekatoličani že v reformacijsko-protireformacijskem obdobju ter v kasnejšem permanentnem ohranjanju dveh sovražnih si taborov, kar je pri nas že zelo stara pesem in tako rekoč neozdravljiva bolezen. Zavoljo nje je sloga med Slovenci že od nekdaj na slabem glasu, posamezni pozivi k spravi pa veljajo za neznačajno držo in jih štejemo za nemožato kompromisarstvo. Hudo je predvsem to, povzemam misel dr. Trstenjaka, da si Slovenci »zožujemo svoje meje (med katere smo že tako in tako fizično utesnjeni) tudi ideološko, svetovnonazorsko, da smo vse drugo (liberalci, klerikalci, komunisti itn.) prej, šele nazadnje tudi malo Slovenci.«

V tej zvezi je Trstenjakova konkluzija seveda več kot jasna: »Če Slovenci ne bomo znali razviti v sebi pravega narodnozavednega občestvenega duha, nam za preživetje ne bo pomagala nobena biološka higiena in naravni prirastek, potrebna nam je prava socialno moralna, družbeno nravna higiena in preporod.« Kajti »jedro narodne samobitnosti je zavest skupnosti ali medsebojne povezanosti, je rast v višjo celoto, ne pa vztrajanje v lastni individualnosti.«

Avtorjev očitek Slovincem, češ da ne znamo preseči »prerekanj« ter se povzpeti k »državotvornosti« (ker pač nikoli doslej nismo bili vajeni suvereno državniško misliti oziroma je pri naših politikih prevladovalo strankarsko, ne pa državniško mišljenje« – in je zdaj res »zadnji čas, da se odpo-

vemo strankarskemu in svetovnonazorskemu egoizmu, ožini sebičnosti, razklanosti, sprtosti«, v njegovih Mislih še zdaleč ni tisto edino, kar motivira naš poglobljeni skupni premislek. Zgodovinski, zemljepisni in civilizacijski okviri, v kakršnih nam je bilo dano preživljati dosedanjo nacionalno usodo in katerih plod smo, so nas sicer vzgojili v vestne, pridne in poštene delavce na vseh področjih, pa v vdane in zanesljive državljane ter celo v ustvarjalno misleče ljudi, a žal tudi v zavrtem ustrahovane, nevrotično občutljive, zamerljive ljudi, polne zavisti in prepirljivosti, nagnjene pri tem k potrtosti in malodušnosti, kar vse nam izčrpava življenjsko silo in nas, še posebej v zadnjih desetletjih, pod vplivi »juga« z ene in zahodne porabniške družbe z druge strani razoseblja in še dodatno kazi. Vse bolj podlegamo »moralni plehkosti«, ki življenja in dela ne zna več prav vrednotiti. Trstenjakova zamera velja še prav posebej slovenski deficitarnosti ustvarjalno mislečih in delujočih političnih voditeljev. Naša politična akcija, sodi, je hodila vselej plaho in popustljivo pobirat drobtine z bogatinove mize, kar je že znano in v vseobčo frazo spremenjeno dejstvo.

V slovenskem človeku je – in je bilo – vselej premalo trdne, pokončne narodne zavesti, lastnosti, ki je vpeta v pojem »biti in ostati zvest samemu sebi«. Vse preveč nas je obsedala sla po stalnem oziranjju prek naših meja in po takšnem ali drugačnem zlitju z večinskostjo velikih narodov. Protiutež tej asimilacijski »mekkbnosti« je vzgoja narodne zavesti oziroma zavesti pripadnosti, ki ju, kajpak, krepita razvita kulturna ustvarjalnost ter rastoča gospodarska neodvisnost. Žal pa je vsakokratno in še posebej zgodovinsko aktualno ločevanje duhov v smislu prevladujočega ideološkega opredeljevanja, ki se je vse prehudo zagrizlo v slovensko dušo, potiskalo narodno vzgojo v ozadje, kar pomeni – po Trstenjakovem trdnem prepričanju – direktno utiranje poti v asimilacijo, v »izpuhtevanje na sever« ali v »spajanje z jugom«, vselej pač v škodo lastne slovenske samobitnosti.

Bistvo avtorjevih kritičnih sodb je namenjeno premisleku o nujni preobrazbi slovenskega človeka. Ta se je spričo nagle industrializacije slovenske dežele, spričo socialne revolucije, izdatne notranje migracije (zapuščanja kmečkih domov in prehajanja poprejšnjih kmečkih ljudi v proletariat) ter vsega drugega, kar je šlo v minulih desetletjih prek nas, seveda že dogajala (njen dosedanji rezultat je to, da je prebivalstvo poprej »avtarkičnih« slovenskih pokrajin vse bolj pomešano in je med nami vse več »vseslovencev«, kar prinaša nekatere pozitivne, pa seveda tudi negativne konotacije), je pa vsekakor daleč od tega, da bi bila izčiščena in primerna »za današnjo rabo«. Med spremembami, ki naj bi jih bil prinesel polpretekli čas, omenja, kajpak, tudi domnevno preobrazbo Slovencev »iz naroda hlapcev v narod junakov« ter poskuse »oblikovanja socialistične družbene miselnosti in morale«, sodi pa, da smo se glede tega vse preveč slepili.

Globoko zamišljen pa si ogleduje fenomen slovenske samomorilnosti, zavoljo katere smo v resni »nevarnosti, da bomo uničili sami sebe«. Razloge zanjo vidi v bolnosti družbe, ki jo razjedata kriza vrednot in rastoča brezcilnost življenja, kar silovito vpliva na človekovo osebnost. Vitalist Trstenjakovega kova se ob tem trpkem dejstvu seveda ne predaja malodušju. Sodobnega človeka, se zaveda, je potrebno zopet moralno dvigniti, kajti ljudje hirajo zavoljo pomanjkanja smisla življenja. Gre za celotno prevzgojo zavesti o tem, da je živeti srečno – vredno in mogoče. Kajti ljudje preprosto ne znajo več biti srečni oziroma se sreče, zaman, nadejajo od zunaj. Sreča pa je lahko samo stvar naše notranjosti. Če je ni v duši, zatrjuje Trstenjak,

jo zunaj, na ravni materialnih dobrin, zamenjamo. Spremeniti moramo torej človekovo osebnost. Človek mora najti smisel svojemu obstoju. Odločilnega pomena pri tem »zdravljenju današnje bozne družbe« je družina kot »osnovna celica vsega družbenega življenja,« kot »občestvo medčloveške toplote in medsebojne ljubezni.« Kjer te ni, poudarja, ni občestva, je samo »hlad mehansko nakopičene družbe«.

Kot rdeča nit prepleta vsa ta razglabljanja Trstenjakova kritično intonirana zgroženost nad bolešno zaprtostjo slovenskega naroda v majhen prostor, kjer smo drug drugemu vse prevečkrat napoti in se (»prekletstvo majhnega naroda!«) sovražimo, namesto da bi si pomagali.

Na pragu tretjega tisočletja, pove v »sklepnem poglavju« svojega vademekuma (ki ga je moč, po izbiri, brati tudi kot synopsis za »veliki roman« o slovenskih metamorfozah), da se moramo Slovenci prevzgojiti v složen narod. Za nas je »klic časa, v katerem živimo, državljanska drža in zavest, da smo končno politično zrel narod, ki ne potrebuje varstva drugih.«

Trstenjakove pozive in napotke, ki imajo izrazito moralnovzgojna stičišča, bi morala slovenska »javna raba« premisliti, prevzeti in aplicirati v veliko izdatnejši meri, kot smo ji priče v teh turbulentnih in ne v zeleno smer zasukanjih časih.